

Leeskring bibliotheek Rumst – 23 februari 2015

Wij en ik

Saskia de Coster

Amsterdam: Prometheus, 2013.
395 p.

De auteur

Saskia De Coster werd geboren in Leuven in de winter van 1976. Op haar dertiende krijgt ze de titel van nationaal laureaat in de *Junior Journalist* wedstrijd (1989). Op haar achttiende gaat De Coster naar Leuven om aan de KU Leuven Germaanse Talen te studeren (1994-1998). Ze rondt de studie succesvol af in 1998, om te beginnen aan een master in de literatuurwetenschap (1998-1999). Prof. Wildemeersch (UIA) biedt haar een baan aan om een biografie van Hugo Claus te schrijven maar na een inhoudelijk conflict met Wildemeersch geeft ze haar job op. Ze debuteert in

2002 met haar roman *Vrije Val*. Dankzij een beurs van het Vlaams Fonds voor de Letteren en een kunstenaarsstatuut waagt ze de stap naar voltijds schrijverschap. De Coster is ook actief als beeldend kunstenaar (ze stelde eerder al schilderijen en installaties tentoon) en houdt zich o.a. bezig met videokunst. Daarnaast schrijft ze voor theater (toneelgezelschap Crew en tg Stan) en voorziet ze muzikanten als Daan Stuyven en Dez Mona van lyrics. Ze is kernredactielid van het literaire tijdschrift Dietsche Warande & Belfort.

Saskia de Coster verschijnt vaak in de spotlights, op kunstpodia en in de media. Ze treedt op in debatten en is een veelgevraagd spreker. Met haar promotiestunt *project 397* beloofde ze gedurende 397 dagen elke dag één pagina voor te lezen uit *Wij en ik*, telkens in een andere setting. (zie: <https://saskiadecoster.wordpress.com/project-397/>)

De Coster is momenteel vaste columnist bij de krant *De Morgen*. Met haar partner Inge Jooris, woordvoerster van Groen! werd zij in 2014 meemoeder van zontje Amos.

Bibliografie

2002 – *Vrije Val* (debuutroman) (2de druk)

2004 – *Jeuk* (roman) (2de druk)

2006 – *Eeuwige roem* (roman) (4de druk)

2007 – *Held* (roman) (4de druk)

2007 – *Een krokodil aan de tong trekken* (luisterboek van DeBuren)

2009 – *Dit is van mij* (roman) (5de druk)

2012 – *Zusjes Manteau*

2013 – *Wij en ik* (roman) (13de druk)

2013 – *Wildebeest kortverhaal*

Het verhaal

Het portret van een Vlaamse welgestelde familie over een periode van ruim dertig jaren. Vader Stefaan ruilt zijn professionele ambities in voor een topfunctie bij een multinational maar komt geleidelijk aan in een fataal aflopende depressie terecht, waarmee hij de doodsvloek die over zijn familie ligt, bevestigt. Moeder Mieke, rijke notarisdochter, is een neurotische, tapijten kammende huisvrouw, die zich langzaam ontpopt tot vrouw

van de wereld. Sarah is de dochter die opgroeit en haar puberjaren doorworstelt met een moeder voor wie schone schijn primeert boven waarachtigheid. Zij probeert zich aan de doodsvloek en aan haar milieu te ontworstelen om haar eigen weg te kiezen.

Autobiografische elementen

Wij en ik' is niet strikt autobiografisch al is de schrijfster zelf opgegroeid in een dergelijke villawijk én kamde ook haar moeder de tapijten. "Er is (in het schrijven) altijd een link met wat je bezighoudt, en in *Wij en ik* is dat inderdaad het milieu waarin in ben opgegroeid. Ik vind het niet verkeerd om te putten uit genante situaties of verknipte personen die ik heb gekend, maar je moet het loskoppelen van de reële gebeurtenissen. Er moet een anonimisering optreden. (...) Je kunt hetzelfde doen als je voorvaderen en meedeinen op de stroom. Ik voelde zelf de noodzaak om afstand te nemen – op een bepaald moment moest ik wel breken met mijn ouders. Ik groeide op in een milieu waarin ik aan veel codes en regels gebonden was. Dat wrong. Ik was lastig en wilde schrijven en schilderen, terwijl dat daar gezien werd als iets nutteloos." (NRC, 16/8/13) Saskia De Coster is een fervente Bob Dylanfan.

Waardering van recensenten

2014 –Longlist van Gouden Uil, Libris literatuurprijs en AKO-literatuurprijs

2014 –Cutting Edge Award

"De nieuwe roman van de Vlaamse schrijfster Saskia de Coster is een indrukwekkende Bildungsroman en een gezinsgeschiedenis. Net als in haar eerdere boeken blinkt het verhaal uit in zijn schitterende taal." *Arjen Fortuin in NRC Handelsblad, 8 maart 2013*

"Wat, in vredesnaam, wil De Coster ons met deze traag voortmodderende roman duidelijk maken? Dat een gezapig rijkeluisbestaan weinig verheffend is, misschien? (...) Provinciaals getut, en dat vierhonderd pagina's lang." *Karin Overmars in Het Parool, 13 maart 2013*

"*Wij en ik* is een heel kalme en stabiele roman. Dat is geen kritiek, hooguit een wonderlijke evolutie. (...) de nieuwe De Coster is mij iets te wijdlopig. Vooral de hoofdstukken over Stefaan voegen weinig toe aan de roman en doen de boel versloffen. (...) Maar ook met dat randje buikvet is *Wij en ik* een ijzingwekkende roman over niet durven te leven. Over een bestaan in de kamer naast het leven. Een roman als een waarschuwingsbord." *Mark Cloostermans in De Standaard, 15 maart 2013*

Waardering van de leeskring

De meeste lezers waren niet enthousiast over het boek. Het was wel vlot te lezen, er zat humor in de taal, de thematiek bood veel stof voor gesprek, maar halverwege werd het boek vervelend, het had veel korter gekund, de karakters waren niet overal consequent ingevuld en Stefaan was een ronduit zwak karakter. Nu en dan leken de personages karikaturen. Velen zouden het boek niet durven aanraden aan een ander. Heeft de schrijfster teveel tegelijk willen doen en had ze misschien te weinig afstand van de vertelstof?

Opbouw

Aan de hand van 22 hoofdstukken, elk aangeduid met de naam van het personage door wiens ogen we de situatie bekijken én door het jaartal waarin het zich afspeelt, ontwikkelt het boek zich. Het jaartal 1998, het jaar waarin Sarah haar middelbare school afrondt en Stefaan zelfmoord pleegt vormt met zijn 135 pagina's de hoofdmoot (p. 189- 324). Die zelfmoord werkt voor Sarah en Mieke als een catharsis, zij laten zich daarna niet langer meedrijven op de uitgetekende levensstroom maar nemen hun lot in eigen hand.

Aan het einde is Sarah zwanger, ze twijfelt of ze het kind wil. Het boek bijt daarmee in zijn eigen staart, het begint immers met de geboorte van Sarah zelf. Zij klimt ook met haar vriend Amos naar het dak van zijn appartement, een berg in de nieuwe wereld, maar enkel om van het uitzicht te genieten.

Tijd

'Wij en ik' overspant een periode van drieëndertig (!) jaar. Het verhaal verloopt chronologisch maar maakt soms grote sprongen in de tijd. Op de achtergrond weerklinken de 'signs of the times': de bende van Nijvel komt zijdelings ter sprake, de Golfoorlog passeert, beelden van Patrick Haemers flitsen voorbij evenals de dood van Kurt Cobain en de bankencrisis laat ook deze begoede familie niet onberoerd. De Coster kon het zelfs niet laten om in een scène die in 1990 speelt, een verwijzing te maken naar de Dutroux-affaire uit 1996. (p.50) Maar het zijn slechts echo's van de tijd die door raast, terwijl er zich binnenshuis menselijke drama's afspelen die een mensenleven determineren.

"Ik wilde een tijdsbeeld schetsen. We lopen van de ene crisis naar de andere in Europa, dat kan niet onopgemerkt blijven." (*De Coster in de Morgen, 3/3/13*)

Plaats en ruimte

De verkaveling is een villawijk op een berg. Verheven boven een Vlaams dorp worden grote huizen in hun 'plassen van groen' vooral bewoond door professoren, chirurgen en directeuren. Op nummer 7 (geluksgetal!) dient er geleefd te worden zoals moeder Mieke vindt dat het hoort, achter een façade van fatsoen, standsbesef en goede manieren.

Vervallen kasteel aan de rand van de verkaveling, dat voorlopig verder uitgeleefd wordt door enkele jonge erfgenamen van een graaf. Zij laven zich aan drugs, mode, gothic en een wetteloos leven, omringd door groupies en muziekproducers.

New York is de miljoenenstad waar Sarah haar eigen plek heeft gevonden. Het staat voor de 'Nieuwe Wereld', ver van de krampachtige wereld van de villawijk of de gedegeneerde wereld van het kasteel, of van het oude Europa tout court.

Perspectief en verteller

In elk hoofdstuk is sprake van een personaal perspectief. Er is geen ik-persoon, het verhaal wordt verteld in de derde persoon, maar alles is gebaseerd op de gegevens waartoe die ene persoon toegang heeft. Doordat één situatie soms vanuit meerdere personages bekeken wordt, ontstaat toch een breed perspectief.

Personages

De personages die Saskia De Coster neerzet lijken aanvankelijk volledig uit clichés opgetrokken figuren, maar gaandeweg ontwikkelen ze zich meer tot mensen van vlees en bloed. Stefaan, Mieke en Sarah voelen zich geen van drieën bij elkaar op hun gemak, er hangt altijd een beklemmende sfeer tussen hen in. Ze kiezen er dan ook voor elkaar zoveel mogelijk te negeren. Maar de demonen uit het verleden laten zich niet verjagen door er over te zwijgen. De zelfmoord van zijn vader, het gevoel van schuld voor de dood van zijn broertje en het gevoel van nutteloosheid op het werk brengen Stefaan tot zelfmoord. Aan die loodzware erfenis dreigt de hele familie ten onder te gaan. "Ik weet dat er een giftig geschenkje wordt doorgegeven in deze familie. Dat is ons lot." (p. 44) Mieke en dochter Sarah veranderen door de gebeurtenissen, vooral Sarah neemt het heft in eigen handen. "Bij mij gaat het om de kracht van transformatie. Mijn personages volledig de dieperik insturen, dat zou te veel lijken op me opsluiten in het grote eigen gelijk. Mensen evolueren. Alleen wordt dat zelden getoond." (*De Coster in De Morgen, 2/3/13*)

Stefaan Vandersanden is een geslaagd man. Als zoon van eenvoudige boerenouders heeft hij zich na een medicijnenstudie plus een jaar businessschool omhoog gewerkt in de farmaceutische industrie, een rijke notarisdochter getrouwd, een grote villa laten bouwen en tenslotte een dochter verwekt. Maar als dit allemaal is bereikt, blijkt zijn leven zo leeg dat existentiële angsten hem tenslotte de das om doen en zelfmoord de enige uitweg lijkt, hij volgt daarmee in de voetsporen van zijn vader én hij straft zichzelf voor de dood van zijn broer, een trauma dat onverwerkt bleef. "Zijn ziekte was de ziekte van de tijd: hij had zich vertild aan egoïsme, had een breuk van naar zijn eigen navel te staren, stierf van jaloezie op de sterkeren, leed onder een totale en redeloze angst, was altijd op de

vlucht. De hele maatschappij kraakte en kreunde in de wachtzaal van het grote wereldhospitaal, iedereen was kapot gewerkt én betutteld in Villa Europa, geprikkeld én afgestompt, doodziek én hypochondrisch.” (p. 193-194) Zijn huwelijk met Mieke is niet gelukkig, “Je had de hoop dat zij je zou optillen, maar langzaamaan begon het je te dagen dat je steeds kleiner en kleiner werd.” (p. 288) De geboorte van dochter Sarah bood hem een schone lei maar “het verloopt niet zoals hij had voorzien.”(p.110) Stefaan pleegt zelfmoord in 1998.

Mieke Vandersanden-De Kinder streeft in alles naar perfectie en controle. Ze dacht dat ze Stefaan zou kunnen ‘kneden naar het beeld en de gelijkenis van haar ideale echtgenoot’(p.25), maar als dat niet lukt, werpt ze zich op het huishouden. Het huishouden is een wereld die ze kan controleren. Het kammen van de franjes aan haar dure tapijten helpt haar haar zenuwen in bedwang te houden. Mieke is een en al façade en kleinburgerlijkheid, alleen haar broer Jempy kan een bres slaan in haar krampachtigheid. “Jempy is de enige die een recept voor het leven heeft dat werkt: er dwars doorheen. Hij is een overlever.” (p.335) Mieke probeert ook dochter Sarah naar haar hand te zetten, maar dat blijkt steeds moeilijker. Vindt tenslotte een invulling van haar tijd als penningmeesteres van een stichting ter bescherming van historisch erfgoed.

Sarah Vandersanden zit gevangen tussen een overgestresseerde vader en een van angsten stijf staande moeder. Ze pubert zich door de grungy jaren '90 heen, anorectisch bij alle moederlijke bemoeienis met wat ze eet en voelt zich hopeloos verloren in “een gezinsleven met een dictator aan het hoofd die zich vermomde als slavin.” (p.144) “Haar vader is een slapping die rare dingen doet in zijn hobbyruimte.”(p.164) Sarah vindt in haar tienerjaren een uitweg in het schrijven van liedjes voor de meidengroep *The Lady dies*. Na de dood van haar vader vertrekt ze naar New York om tenslotte met het componeren van filmmuziek haar bestemming te vinden. Op haar 33^e is ze zwanger. Wil ze dit kind?

‘Wij’ uit de titel is volgens de schrijfster

- “een amalgaam van amorele oerdriften, de dwang tot soortbehoud (...) en natuurlijk ook die typische Vlaamse Wij, de volksaard, die vermaledijde onderstroom waar Hij wiens Naam We Niet Noemen zoveel kracht uit put.” (*Interview met Roderik Six, in Knack 13 maart 2013*)
- “De wij, dat zijn de stemmen van de voorvaderen. Die zitten in je en bewegen door je heen, ook al ben je je er totaal niet van bewust. Voor mij is het een hypernoodzakelijk personage dat de wereld vergroot. Anders is de werkelijkheid teveel werkelijkheid.” (*Interview met Cathérine Ongenaë in De Morgen, 2 maart 2013*)
- “Het is de stem van een collectieve oerdrift, een stuwende onderstroom, die ervoor zorgt dat we ons voortbestaan garanderen, zonder dat we ons daar bewust van zijn. De wil tot voortplanting is onstuitbaar, ook al zijn er defecten in de familie, die je liever niet zou willen doorgeven.” (*Interview Thomas de Veen in NRC Handelsblad, 16 augustus, 2013*)

De critici, geoefende lezers naar we mogen veronderstellen, zien er het volgende in: Volgens *Jaap Goedegebuure* staat ‘wij’ voor het verbond van auteur en lezers.

Jeroen Vullings in *Trouw* vraagt zich af of het de vertellersblik is die neerkijkt op de vertelling of dat ‘wij’ een metafoor is voor de gemeenschap waaruit ieder individu voortspruit en waarvan die zich moet bevrijden om geheel individu te worden.

Volgens *Simone van Saarloos* in de *Volkskrant* laat De Coster zien hoezeer iedere ‘ik’ deel uitmaakt van een ‘wij’.

Mark Cloostermans in *De Standaard* ziet ‘wij’ als een vertelinstantie die af en toe overneemt en alles even vanuit een groter perspectief bekijkt.

Nina Pollak in *De Groene Amsterdammer* ziet de ‘engelachtige ‘wij’ als een overgebleven experimenteel element zoals in het vroegere werk van de Coster.

Thema

Een mens ontsnapt niet aan zijn genen, m.a.w. je familie en omgeving drukken een stempel op je die niet uit te wissen is. Toch kan het individu zich hiertegen verzetten.

“*Wij en ik* is te bekijken vanuit de naturalistische drieslag ‘race, milieu, moment’, de idee dat de mens bepaald wordt door zijn afkomst, zijn omgeving en het tijdsgewricht waarin hij opgroeit. Het ‘race’ van de naturalisten is de genenkwestie: hoe word je gedetermineerd. ‘Milieu’ is het rechts-conservatieve milieu (...). Het ‘moment’ is de periode van 1980 tot nu, waarin de crisissen zich opstapelden en de status van de West-Europese mens afbrokkelt.” De Coster wil in deze roman juist een omkering van het naturalisme: “Maar een literaire roman is juist goed in het laten horen van een subjectief geluid – van een individu, mét een eigen wil.” (NRC, 16/8/13)

Motieven

- Perzische tapijten : tapijten slijten, maar hun patronen blijven zichtbaar zoals familie en afkomst een patroon in een mens slijten.
- Bob Dylan : als een profeet van de tijd, ‘*The Times they are a’changing’*’
- Jackie O. : Voorbeeld voor Mieke, een vrouw die zich plooid naar de omstandigheden?
- De verschillende wereldcrisissen die in de kantlijn van het boek passeren: de Oude Wereld staat op instorten.

Stijl

De taal wordt gekenmerkt door een cocktail van wrange spot, groteske kolder en barre ernst. Is het die ironische toon die tegelijk een afstand schept voor de lezer en een echte band met de hoofdpersonen verhindert? De woordkeuze valt op door spel met klanken, verrassende herhalingen en combinaties. Vergelijkingen, zinnebeelden en metaforen getuigen van veel verbeeldingskracht. Verrassend ook hoe een Nederlandse uitgever veel typisch Vlaamse woorden en situaties heeft laten staan. Een nieuwe ontwikkeling?

Titel

Wij en ik: Het individu ontworstelt zich aan wat hem aan genen, milieu en tijdsgewricht meegegeven wordt in het leven. Als het niet bij hem past moet hij de moed en de kracht vinden een eigen spoor uit te stippelen. Het verstikkende ‘wij’ in strijd met het naar vrijheid strevende ‘ik’.

Kaft

De Coster heeft zelf de cover ontworpen voor haar zesde roman *Wij en ik*.

Motto

‘*To look life in the face, always, to look life in the face.*’ Virginia Woolf

De personages durven het leven niet recht in het gezicht te kijken, enkel Jemmy doet dit.

“*Dear Leonard. To look life in the face. Always to look life in the face and to know it for what it is. At last to know it. To love it for what it is, and then, to put it away. Leonard. Always the years between us. Always the years. Always the love. Always the hours.*”

Quote van Virginia Woolf uit een brief aan haar man Leonard en gebruikt in de slotscène van *The Hours*, de film gemaakt naar het gelijknamige boek van Michael Cunningham.

Naast het motto zitten er nog verwijzingen naar Virginia Woolf in het boek. Sarah heeft ‘A room of one’s own’ in New York, ook al woont ze al lang samen met Amos en ze gaat op stap voor een bosje bloemen voor haar geliefde (zie *Mrs. Dalloway*).

Virginia Woolf schreef over haar boek *Mrs. Dalloway*: “Iemand moet sterven in het verhaal, zodat de anderen het leven meer zullen waarderen.”

Virginia Woolf is voor Saskia de Coster een icoon dat ze enorm bewonderd.

Genre

Familieroman.

Bewerkingen

De filmrechten van 'Wij en ik' zijn in 2014 verkocht aan het Vlaamse productiehuis De Mensen.

Meer info

<https://saskiadecoster.wordpress.com>

http://nl.wikipedia.org/wiki/Saskia_De_Coster

http://lezentv.nl/articles/932/Saskia_de_Coster_Wij_en_ik (videogesprek)

<http://www.demorgen.be/expo/mannen-wees-gewaarschuwd-vrouwelijke-schrijvers-rukken-op-a1774233/>

<https://saskiadecoster.files.wordpress.com/2013/04/coster-wij-en-ik-13-03-2013-knack.pdf>

Vlaams getob met een snufje morgenrood / Jaap Goedegebuure in Het Financieele Dagblad, 11 mei 2013

Obsessies, daar heb ik een kamer vol van / gesprek met Cathérine Ongenae in De Morgen, 2 maart 2013

Ik móest wel breken met mijn ouders / gesprek met Thomas de Veen in NRC Handelsblad, 18 augustus 2013

Discussievragen

Wij en ik (2013, Prometheus) *Wij en ik is een briljante, scherpzinnige familieroman, vol intrigerende karakters die met veel psychologisch inzicht en mededogen opgetekend zijn. Het boek neemt de hedendaagse Europese mens de maat, en beschrijft hoe sterk familiebanden zijn. Saskia De Coster verweeft met haar sublieme, spitsvondige pen het tragische en het komische in een roman die zowel een literaire Desperate Housewives is als een Europees antwoord op Vrijheid van Jonathan Franzen. Een magistrale kroniek van een manke familie en van deze tijd.* (Kaftekst) Waarmee ben je het eens in deze tekst?

Taal en stijl: De ironische toon en de spitsvondige vergelijkingen waarmee het verhaal verteld wordt brengen een speelsheid in het verhaal die de lezer uitdaagt en pleziert, maar verhindert die gehanteerde taal tegelijkertijd niet dat tussen lezer en personages die tenslotte heel wat dramatische situaties doorstaan, een band of identificatie kan ontstaan?

Taalgebruik? Vlaamse woorden bij een Nederlandse uitgever? 'Verkaveling'

Personages:

De figuur van Mieke is in het eerste deel van het boek eerder een satire op het leeglopende rijkemensenbestaan en daardoor onvermijdelijk opgebouwd uit clichés. Geloof jij in haar omslag van tapijten kammende huisvrouw tot organisator wereldwijd van congressen en benefieten? Maakt de schrijfster dit aannemelijk?

Stefaan doet weinig in het gezin, hij bemoeit zich niet echt met de opvoeding van zijn dochter, praat of ruziet niet met zijn vrouw en toch is zijn dood de opmaat voor de beide anderen om hun leven drastisch om te gooien, in eigen hand te nemen, zich niet langer te laten meedrijven. Hoe verklaar je dat?

Maakt De Coster het volgens jou voldoende aannemelijk dat de zelfmoord van zijn vader en de dood (door zijn schuld) van zijn broertje, Stefaan tenslotte fataal worden omdat hij dat trauma nooit verwerkte?

Sarah is misschien de meeste levende figuur in het boek. Hoe komt dat? Wat zal Sarah met haar zwangerschap doen volgens jou?

Het ophouden van de façade wordt in een boekbespreking van Enny de Bruijn in het Reformatorisch Dagblad typisch genoemd voor de christelijke leefwereld. Ben je het daarmee eens? (zie laatste alinea van de bespreking) "Verdringing is de rots waarop de katholieke kerk gebouwd is. Dat is goed om uitzicht te bieden, om ervoor te zorgen dat de schaamte binnen de perken blijft en niet gaat woekeren." (p. 272)

We zien hier 33 jaar geschiedenis passeren die zo nu en dan de kop opsteekt in het verhaal, maar het blijven faits divers. Vind je dit realistisch of niet? In hoeverre spelen wereldcrises en ander hot news of the day een rol in ons leven?

In een interview met De Morgen zegt de schrijfster dat ze een tijdsbeeld heeft willen schetsen. Is ze daar volgens jou in geslaagd?

Nurture or nature? Opvoeding of genen? Door wat worden we bepaald? Wat betekent vrije wil? Saskia de Coster heeft zich laten leiden door de naturalistische opvatting dat wij als mens geleid worden door genen, milieu en tijdsgewricht, máár dat het individu hier tegen in kan gaan.

Hoe heb je de 'WIJ' geïnterpreteerd die geregeld het woord neemt in het verhaal?